

ЯПОНСКАТА ГЛАГОЛНА ФОРМА „ТА“ – СВЪРШЕН ВИД ИЛИ МИНАЛО ВРЕМЕ (ЗНАЧЕНИЯ)

*Милица Минева*¹

THE JAPANESE TA-FORM – PAST TENSE OR PERFECTIVE ASPECT

Militsa Mineva

Abstract: The paper deals with the meanings of the Japanese TA verb form, according to the research of some leading linguists. The TA-form is viewed in aspectual and temporal opposition with the non-past U/RU-form, as well as in aspectual opposition with the progressive TE+IRU-form and the past progressive TE+ITA-form.

Keywords: past tense, non-past, perfective, progressive, completion

Всички японски глаголи образуват т.нар. „минала форма“, която завършва със суфикса ТА, с присъединяването на спомагателния глагол ТА към свършената основа на съответния глагол, или на МАШИТА към втора глаголна основа.

Тази форма се използва както с времево значение за посочване на действие преди момента на говорене, така и с видово, за означаване на свършило, приключило действие, без връзка с момента на говорене; често се използва и по отношение на настоящето и бъдещето. В прости изолирани изречения формата наистина означава действие, извършено и приключило преди момента на говорене. Според някои японисти, формата е обединила значенията и употребите на няколко предишни форми за минало действие. Според други, формата ТА, както и тази за неминало време на У, са преди всичко видови маркери, а времевото значение е производно.

В това изследване ще разгледаме различните значения и употреби на формата ТА.

Японските глаголи могат да изразяват видовата опозиция „свършен продължителен“; в допълнение, и двете форми изразяват време-

¹ **Милица Минева** – асистент във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, e-mail: m.mineva@ts.uni-vt.bg

вата опозици „минало неминало“. Така че, от гледна точка на глаголните категории „вид“ и „време“, японските глаголи образуват следните форми:

<i>Вид / Време</i>	<i>Неминало</i>	<i>Минало</i>
Свършен	СУРУ	ШИТА
Продължителен	ШИТЕ-ИРУ	ШИТЕ-ИТА

Формата ТА бива противопоставяна на обикновената форма на У както времево (свършен–несвършен), така и видово, на прогресивната форма ТЕ-ИРУ – видово, и на прогресивната минала форма ТЕ+ИТА, отново видово.

Значенията и случаите на употреба на формата, според повечето японисти, са:

(1) Ситуация, завършена в миналото или с определена продължителност в миналото:

母に手紙を書いた。

haha ni tegami o kai-TA

‘I WROTE a letter to my mother.’

Написах/Писах писмо на мама.

(2) Обичайно повтарящо се действие в миналото:

あのころはよく運動した。

ano koro wa yoku undoo shi-TA

‘I USED TO EXERCISE frequently in those days.’

През онези дни често правех упражнения/тренирах.

(3) Ситуация случила се при определени условия в миналото:

帰るとすぐに手を洗った。

kaeru to sugu ni teo arat-TA

‘I WOULD WASH my hands immediately after I got home.’

Щом се приберях, веднага миех ръцете си.

Щом се прибрах, веднага измих ръцете си.

Този пример, по този начин извън контекст, може да се интерпретира поне по двата начина на български език, и приемам, че не е подходящ за предаване на това значение, или че значението е излишно извлечено като отделно, защото всъщност е вариант на горните (1) и/или (2)

(4) Ситуация, материализирала се в миналото и съществуваща в момента: 大きくなったね。

ookiku nat-TA ne

‘You’VE GROWN, haven’t you?’

Пораснал си, а?

(5) Внезапно откритие, че дадено състояние е съществувало продължително: (т.нар. ТА за откритие; специален случай на (4):

あ、そこにいたの。

a, soko ni i-TA no

‘Oh, there you ARE!’

А, ето къде си бил!

(6) Внезапно припомняне за бъдещо събитие или план, който говорещият знае, че е сигурен:

a, asita shiken ga at-TA

‘Oh, I HAVE an exam tomorrow!’

О, утре имахме изпит!

(7) Въпрос с цел потвърждение на факта от страна на слушащия (обикновено само във въпроси):

あなたはどなたでしたか。

anata wa donata deshi-TA ka

‘Who ARE you?’ (Mikami 1953)

Кой беше ти?

(8) Заявяване на увереност в реализирането на ситуация, която все още не е реализирана:

よし、買った

yoshi kat-TA

‘All right, (I’m sold) I’LL BUY it!’ (Suzuki 1965)

Супер, купувам го/я!

(9) Заповед, команда:

どいた！どいた！

doi-TA, doi-TA

‘STEP back! STEP back!’

Назад! Назад!

Според Судзуки (鈴木重幸, 日本語の動詞のとき (テンス) とすがた (アスペクト) /シタとシテイタ, стр. 83–97, в 日本語動詞のアスペクト, 1976)

1. Действие, състояние, наличие/съществуване, качество/ характеристика в определен момент в миналото;

2. Качество/характеристика или повтарящо се действие на субекта в рамките на определен период в миналото;

3. Завършеност/свършеност (完了). Разграничаването между минало и настояще е само относително, и всъщност миналото е свързано с настоящето. Тази форма означава минало действие и състояние, когато това минало е сравнително отделено от настоящето; в много случаи обаче същата форма се използва за действия и състояния, които имат връзка с настоящето, и тогава тя означава „завършеност/свършеност“. Това значение „завършеност“ трябва да се разграничава от значението „минало“, в зависимост от контекста и ситуацията, макар и да са изразени от една и съща форма ТА. Значението „завършеност“ показва минало събитие, което по различни начини е пряко свързано с настоящето; тези начини са следните: (1) времева близост до сегашния момент (реализиране, завършване на действие или на състояние непосредствено преди настоящия момент); (2) времево не е толкова близо до сегашния момент, а по-скоро реализирането на действието (промяната), изразено от глагола, определя сегашното състояние на субекта; в този случай глаголят не показва самото сегашно състояние, а по-скоро – минало действие, което определя сегашното състояние, т.е. промяна на състоянието. Разликата между двете значения (1) и (2) е относителна и не е ясно изразена; зависи много от семантиката на глагола, ситуацията, контекста и др. условия.

Както виждаме, това значение прилича много на значенията на английското сегашно перфектно време и отговаря на значение (4) по-горе.

4. Откритие (発見). Тази форма, както вече казахме, означава също нещо, случило се непосредствено преди момента на говорене; когато това е нещо, което говорещият възприема/разпознава със зрението си, то той го открива и го съобщава. Това е още един нюанс в значението на тази форма. В това значение се използват и глаголите за битийност, когато са в тази форма:

「あった、あった……井戸がありましたよ。」

Atta atta ido ga arimashita

There it is, there it is! There is a well

Ето го, ето го! Имало кладенец!

「何だそこにいたの。いつ来たんです。」

Nanda soko ni ita no. itsu kitan des

What, you were there. When did you come?

Какво, там ли си бил! Кога си дошъл?

Отговаря на значение (5) по-горе.

5. Припомняне (おもいおこし・想起). В този случай се означава сегашно събитие. В някои специфични случаи формата за основен вид минало време означава сегашно събитие – в случаите, когато се сещаме за нещо несигурно от миналото, свързано със съществуването или качествата на субекта, и търсим потвърждение за това от събеседника си.

「きみは酒のほうはだめだったが、たばこは吸ったね。」

Kimi ha sake no hou ha dame data ga, tabako ha sutta ne

I remember, you don't drink, but smoke, right?

Ти не пиеше, ама пушеше, нали?

Отговаря на значение (6) по-горе.

6. Решение (決定)

よし、買った!

Yoshi, katta

OK, I'll buy it.

Добре, купувам го/я.

Отговаря на значение (8) по-горе и всъщност това е по-често срещаният начин на формулиране на значението.

7. Заповед (命令)

「退いた、退いた、退いた。」と叫ぶ。

Doita, doita, doita to yobu

Crying "Step back! Step back! Step back!"

Викайки „Назад, назад, назад!“.

Отговаря на значение (9) по-горе.

Според Киндаичи съществуват следните ограничения за две от значенията: (金田一春彦、日本語動詞のテンスとアスペクト, с. 27–63, в日本語動詞のアスペクト・1976).

– състояние, което продължава без прекъсване от миналото до сега“ – само с глаголи от група I в неговата класификация, т.е. глаголи за състояние, напр.:

この子は小学校の時から算術がよく出来た。

kono ko wa shougakkou no toki kara sanjutsu ga yoku dekita
This kid has been good at arithmetic ever since primary school.

Това дете е добро по математика още от началното училище.

– „подсещане/припомняне на факт в настоящ или бъдещ момент – само с глаголи от група IV в неговата класификация, т.е. глаголи, които означават пребивавам винаги в дадено състояние; като определение към съществително формата изразява същото значение като формата за прогресив ТЕ+ИРУ, напр.:

向うに聳えた山 = 聳えている山

Mukou ni sobieTA yama = sobieTE IRU yama

高い鼻をした人 = 高い鼻をしている人

Takai hana wo shiTA hito = takai hana wo shiTE IRU hito

すぐれた著書 = すぐれている著書

SugureTA chosho = sugureTE IRU chosho

Значението е сегашно състояние.

Още една класификация на значенията на формата:

– Със статални сказуеми (статални глаголи, именни сказуеми)

като цяло означава минало състояние:

(1) По принцип:

Mukashi koko ni ōkina biru ga atta

‘Once there was a big building here.’

(2) В отговор на въпрос от типа:

Tarō minakatta? ‘Didn’t you see Taro?’

Tarō wa kyōshitsu ni ita yo

‘Taro was in the classroom.’

– С нестатални сказуеми (динамични глаголи, глаголи за промяна):

(a) Минало движение или промяна. Отрицателната форма е shinakatta.

(3) Заявяване на обичаен, повтарящ се факт от миналото

Wakai koro wa yoku tetsuya shita

‘I used to stay up all night when I was young’

(Amari tetsuya shinakatta ‘I didn’t stay up all night that much’).

(4) Описване на конкретна отделна ситуация в миналото

Kinō tetsuya shita

‘I stayed up all night yesterday’

(Kinō wa tetsuya shinakatta ‘I didn’t stay up all night yesterday’).

(b) В израза „Mō ...shita“, който означава, че движението или промяната вече са извършени. Отрицателната форма е mada ...shiteinai”:

(5) A: Oyu, (mō) waita?

‘Has the water boiled (yet)?’

B: Un, (mō) waita yo.

‘Yeah, it’s (already) boiled.’

(Iya, mada waitenai ‘No, it hasn’t boiled yet.’)

(c) Реализиране на движение или промяна:

(6) Pitchaa, dai ikkyū, nagemashita.

‘The pitcher threw his first ball.’

(7) Ore mo toshi o totta naa.

‘I’ve indeed aged.’

Според някои лингвисти употреба (b) и (c) са минало време (минало свързано с настоящето), а според други – отговарят на английското сегашно перфектно време.

Някои от споменатите в предишните класификации значения се определят като модални, напр:

(8) Откритие:

A, atta.

‘Oh, here it is.’

A, ето го.

(9) Припомняне:

Sō ieba, asu wa yasumi datta

‘Speaking of which, tomorrow is a day off.’

Като стана въпрос, утре почивахме ли?

Kyō wa nanno hi dakke?

‘What holiday is it today, do you know?’

Какъв празник беше днес, помниш ли?

(10) Поглед назад към дадена ситуация:

Kono hon wa kinō kara koko ni atta

‘This book has been here since yesterday.

Тази книга е тук от вчера.

(11) Контрафактуално изказване:

Sassato shigoto o sumasete ireba, imagoro wa asonde irareta noni

‘Had you finished your work promptly, you would be having a good time by now.

Ако си беше свършил работата навреме, сега щеше да се забавляваш

(12) Подкана, заповед (по-горе):

Sassato kaetta, kaetta

‘Shoo. Hurry home.’

Хайде! Тръгвай си!

Според Киндаичи (пак там), съществува следното правило: факт от настоящето, бъдещето, както и универсален факт извън времевите рамки, се изразява чрез форма, която не е た (ta). С други думи, в японския съществува „минало“ и „неминало“; маркерът за минало е た (ta), а за неминало – нулев (ゼロ記号). Освен това, た (ta) не винаги показва „минало“; може да означава също „завършеност“ (完了), или „припомняне“ (回想). Според него, た (ta) означава „минало“ (過去) само в ограничен брой случаи – с глаголи за състояние, прилагателни имена и спомагателния глагол „съм“. С глаголи за действие по-скоро означава „завършеност“ (完了). Следователно авторът прави следното разделение за формата ТА:

(1) Когато ТА означава „минало“ (過去態) – лексикален вид „състояние“;

(2) Когато ТА означава „завършеност“ (完了態) – лексикален вид „действие“.

С глаголи за състояние:

1. Формата ТА показва „минало“, но не прави никаква отправка, връзка с настоящето, напр.:

この椅子はきのうここにあった。

Kono isu wa kinou koko ni atta

This chair was here yesterday.

Този стол беше тук вчера.

В това изречение формата た (ta) не уточнява дали столът е тук и днес.

この椅子はきのうからここにあった。

Kono isu wa kinou kara koko ni atta

This chair has been here since yesterday.

Този стол е тук от вчера.

Това изречение също е възможно; в него формата た (ta) показва ситуация/състояние, която заема дълъг период от време, от вчера до настоящия момент, което значение е допринесено от обстоятелственото пояснение „от вчера“.

この椅子はきのうからここにあった。

Kono isu wa kinou kara koko ni aru

This chair has been here since yesterday.

Този стол е тук от вчера.

Същата ситуация може да се изрази и с неминалата форма на глагола; във варианта с た (ta) се акцентира върху момента „вчера“.

2. В някои случаи た (ta) с глаголи за състояние, прилагателни и спомогателния глагол „съм“, може да означава „припомняне“ (想起), напр.:

この椅子はきのうからここにある。

Sousou kyou wa boku no tanjoubi datta

Yeah, it was my birthday today.

Дааа, днес беше рожденият ми ден!

В този случай た (ta) показва субективно чувство – „сещам се сега за нещо, което би трябвало да помня“. Но според лингвистите, това значение не е представително за употребата на た (ta), а е по-скоро специфична употреба; не показва нито време, нито вид, а субективна представа на говорещия, т.е. значението е модалност.

3. Минало извън обстоятелствата:

来年受けてだめだった時は、再来年受けるさ。

Rainen ukete dame datta toki wa sarainen ukeru sa

もし食べて苦かったらお捨てなさい。

Moshi tabete nigakattara osutenasai

В тези два случая глаголите с формата ТА са използвани в подчинени обстоятелствени изречения, и както посочихме по-горе, когато не е в просто изречение, формата може да има различно от времевото значение за минало. Така и в тези примери тя не означава минало; действията ще се проведат в бъдещ момент спрямо момента на говорене. Значението на формата ТА е по-скоро „преди/по-рано от“ следващото действие; не означава „минало“ (過去), а „преди“ (以前).

С други думи със сказуеми, които са изразени чрез глаголи за състояние и прилагателни имена, формата ТА може да изразява: (1) нещо, случващо се преди момента на говорене, т.е. „минало“, което е времево значение; (2) припомняне за нещо, което говорещият по принцип знае, което е модално значение; (3) нещо случващо се „преди/по-рано от“ следващото действие, „предварителност“. Според Киндаичи, (3) също може да се причисли към категорията „време – минало време, също както английската конструкция “If I were”

С глаголи за действие:

1. Завършеност/перфективя (完了態)

Действието вече е осъществено/извършено/приключено, напр.:

きのう彼に逢った。

Kinou kare ni atta

I met him yesterday. – минало време (過去の出来事) – „минало“ (過去態)

Вчера го срещнах.

Минало събитие/случка.

2. Минало събитие, чийто резултат е налице в настоящия момент, както сегашно перфектно време в английски език, напр.:

あっ！月が出た！

Ah! Tsuki ga deta!

Ah! The Moon has risen! – сегашно перфектно време

А, луната изгря!

Резултатът от събитието/случката е налице в настоящия момент.

И в двата случая обаче формата た (ta) показва, че действието на глаголите е свършило/приключило.

3. С глаголите за действие също, в подчинени обстоятелствени изречения, е възможно минало извън обстоятелствата, което няма връзка с момента на говорене:

Тези два примера авторът противопоставя на следните два:
このお薬は、ご飯を食べたあとでお飲みなさい。

Kono kusuri wa gohan wo tabeta atode onominasai

Take this medicine after you have eaten.

Изпий лекарството, след като си ял.

あす雨が降つたらいくのをよそう。

asu ame ga futtara iku no wo yosou

If it rains tomorrow we will give up going

Ако утре вали, няма да ходим/ще отложим ходенето.

В тези изречения глаголите „ям“ 食べた (tabeta – to eat) и „вали“ 降つたら (futtara – to gain) означават, че действието вече е свършило/приключило, но това е от гледна точка на действието на следващите глаголи; от гледна точка на момента на говорене обаче действието все още не се е извършило.

– В следния пример обаче формата ТА има видово значение:

壊れた時計

kowareta tokei

a broken watch

счупен часовник

В този случай формата ТА има същото значение като формата за прогресив ТЕ+ИРУ и става въпрос не за категорията време, а за „вид“. Ако глаголът, който е определение към съществителното, се преобразува и стане негово сказуемо, той ще бъде във формата формата за прогресив ТЕ+ИРУ, а не ТА:

時計が壊れている

tokei ga kowarete iru

The watch is brokeno

Часовникът е счупен.

Резултатът, който е налице, е счупеният часовник; в този случай става въпрос за видово значение „резултативност“.

В следващия случай обаче, макар и формата да е същата, значението е съвсем различно:

昨日壊れた時計

kinou kowareta tokei

the watch which broke yesterday

часовникът, който вчера се счупи

В този случай, заради наличието на обстоятелственото пояснение „вчера“, формата ТА няма значението на формата за прогресив ТЕ+ИРУ, т.е. действието няма общо с настоящето; дори да смени място си и стане сказуемо на съществителното, което определя, глаголят ще остане в тази форма:

時計は昨日壊れた

tokei wa kinou kowareta

The watch broke yesterday.

Часовникът вчера се счупи.

– Глаголи като „пиша“ (書く kaku), „чета“ (読む yomu) в японския са продължителни глаголи, когато са с формата за минало време ТА, те се проявяват като моментни: 書いた (kaita), 読んだ (yonda); формата ТА може да придаде моментност, свършеност да продължителност действие.

В заключение можем да кажем е, че и със статални и с динамични глаголи, формата ТА може да има както времево значение за минало, така и видово значение за свършеност, а и модално значение за припомняне. С видовото и модалното си значение тя изразява минало извън обстоятелствата, т.е. необвързано с оста на времето и момента на говорене.

БИБЛИОГРАФИЯ

– 日本語動詞のアスペクト、金田一春彦編、むぎ書房刊、1976

– 本語のシンタクスと意味II、寺村秀夫、Tokyo, 1982

– към 2. 03. 2019 г., <https://www1.doshisha.ac.jp/~cjt1210/data1/03-kaimoriyama.pdf>

– към 2. 03. 2019 г., <https://taweb.aichi-u.ac.jp/tgoken/bulletin/pdfs/NO34/06p087-102YAMAMOTO.pdf>